

■ *Les Fonoteques Nacionals*

per Mercè Rubió

■ 1. DEFINICIÓ I FUNCIONS

Els enregistraments sonors han assolit una importància cabdal com a mitjans de comunicació i no hi ha cap dubte sobre el seu status de document. És per tant important que siguin integrats dins de fons i col·leccions d'una manera semblant als documents impresos, i posats a disposició del públic per a ús d'estudi i lleure. Han passat cent anys des que l'invent de T.A. Edison va permetre d'enregistrar els sons i, sobretot, de reproduir-los en un fonògraf. En aquests cent anys s'han enregistrat milers de documents sonors els quals formen la nostra memòria col·lectiva, però encara no hi ha una voluntat clara de vetllar sobre tota aquesta documentació, de formar col·leccions nacionals, de posar a punt sistemes de difusió.

De la mateixa manera que les biblioteques es classifiquen d'una manera àmplia en: biblioteques nacionals, biblioteques especialitzades, biblioteques de lectura pública, també les fonoteques poden, segons les seves característiques, agrupar-se per aquesta mateixa classificació. Els problemes i els models per a l'organització nacional dels fons de documents sonors són múltiples i no hi pot haver solucions uniformes vàlides per a cada país. Però és important que cada país pugui comptar amb una fonoteca nacional, un arxiu sonor nacional o ambdues coses. Una institució d'aquesta naturalesa garanteix que els enregistraments sonors de tota mena trobaran un centre professional de conservació que els guardi per al futur:

Les seves funcions haurien de ser:

- rebre el dipòsit legal
- adquirir per compra, donació o intercanvi documents «incunables», tota producció dels primers anys, arxius inèdits, matris d'interès històric, la documentació sonora pre-ràdio i pre-televisió.
- Establir contactes amb la ràdio i la televisió i preocupar-se de conservar i difondre selectivament els enregistraments fets per aquestes entitats que no contemplen aquestes finalitats.
- ser un centre per al intercanvi d'informació en tot el que fa referència al document sonor.
- difondre els seus catàlegs en format internacional.

Aquest article no permet més que una enumeració somera però que ja ens permet veure que d'aquestes funcions en resultarien un seguit de realitzacions com:

- establir estadístiques de l'evolució dels fonogrames que permetrien, per exemple, seguir els canvis en els formats 25 cm, 17 cm, 30 cm, els cartuxos, els cassettes, els discs alfa-numèrics, i veure com es varia d'un any per l'altre.
- seguir l'activitat dels editors fonogràfics, la multiplicació dels petits editors i les concentracions dels grans.
- seguir la complexa vida de les marques discogràfiques.
- investigar, a partir de les diverses manifestacions d'una mateixa obra, com per exemple la *Suite Iberia* d'Albèniz, els gustos en diferents èpoques, els avenços de la interpretació, etc.

La documentació internacional en el tema de les fonoteques nacionals és escassa. Les úniques fonts serien:

- Les comunicacions als congressos de l'IASA (International Association of Sound Archives). Ni Catalunya, ni l'Estat espanyol tenen representació oficial en aquest organisme.
- Els articles dins *Phonographib Bulletin*, la publicació periòdica d'IASA. Aquesta és una organització no governamental afiliada a la Unesco que va néixer al 1969 al si de l'IAML (International Association of Music Libraries). Es compon de membres individuals però sobretot d'associacions nacionals, com per exemple: La British Association of Sound Archives o, l'AFAS (Association Française d'Arxives Sonores, fundada el 1979). S'interessa per tot el que fa referència a l'enregistrament sonor: conservació, comunicació, copyright, catalogació, formació del personal especialitzat, etc.

■ 2. PANORAMA HISTÒRIC BREU

A molts països, el naixement de l'enregistrament sonor el 1877 és aclamat sobretot dins de cercles científics. En fan un gran ús sobretot els etnomusicòlegs, els folkloristes, els lingüistes i els estudiosos d'història natural. Tot seguit comencen a néixer les col·leccions i els arxius. També es veu en la nova tècnica una eina per a copsar la història oral amb una gran proliferació d'entrevistes a personatges, de reculls de debats, de conferències, de cursos, de discursos. Pensem que encara no existeix la ràdio, ni la televisió. També saluden l'adveniment

de la nova tècnica els zòlegs que veuen la possibilitat d'estudiar i captar els sons de la natura.

Els Estats Units van ser del tot capdavanters en aquestes activitats. És en aquest país que havia començat l'aventura de poder sentir allò que estava enregistrarat, un bell somni de la humanitat. Els primers enregistraments van ser sobre suport cilindre i al 1888, amb la innovació d'Emile Berliner, americà també, es comença a enregistrar en discs plans. Els primers tenien un diàmetre de 12,7 cm i giraven a 70 revolucions per minut. El 1889, el doctor J. Walter Fewkes va fer uns enregistraments de cançons, oracions i contes dels indis Passamaquody de les províncies marítimes del Canadà. També va enregistrar cançons dels indis Pueblo. Aquests documents van ser dipositats al Museu Peabody de Massachussets, constituint potser el primer arxiu sonor. L'Archive of American Folk Song va ser el nucli de la col·lecció que conserva la Library of Congress i que ara és segurament la més gran del món. Fa les funcions de «Fonoteca Nacional» i controla la producció nacional a través de les seves oficines del copyright. A Washington també hi ha l'US National Archives amb una branca, «Motion Picture, Sound and Video Branch», totalment dedicada a conservar, processar i difondre documents àudio-visuals per a una col·lecció orientada a un públic investigador. Aquesta branca va ser establerta el 1934, en una de les primeres legislacions que reconeixien la importància arxivística del document àudio-visual.

A Gran Bretanya, el British Institute of Recorded Sound va començar com una institució privada els anys cinquanta, poc després de la Segona Guerra Mundial i recentment s'ha vinculat amb la British Library. Ara es diu National Sound Archive. Va començar amb la finalitat de conservar tota la documentació sonora britànica i en tots els camps del saber. La seva activitat és molt vasta. Tenen uns convenis amb la BBC, que daten del 1961, per a enregistrar unes quinze hores de programació cada setmana. Aquests enregistraments queden a disposició del públic. També, des del 1964, tenen uns acords signats i enregistren tota la producció de les companyies Royal Shakespeare i National Theatre. Des de 1971, també enregistren les obres del Royal Court Theatre. Hem de tenir en compte que a la Gran Bretanya no existeix el Dipòsit Legal i el National Sound Archive es nodreix de donatius dels editors per a la seva col·lecció de discs comercials, com també de donatius particulars. A França, les primeres col·leccions sonores també van començar amb l'impuls d'iniciatives privades. En els primers anys d'aquest segle, es fan enregistraments de cants bretons i altres temes folklòrics, com també es crea documentació sonora en el camp de la fonètica i de la lingüística. La Société d'Anthropologie de París crea el primer Arxiu Sonor el 1904 i el 1911 s'institueixen els Archives de la Parole que prenen com exemple els models austríac i alemany a Viena, el Phonogrammarchiv de l'Akademie der Wissenschaften funcionava des del 1899 i a Berlín, el Phonogrammarchiv s'havia fundat el 1900. Fundades i dirigides per F. Brunot, un lingüista i Emile Pathé, les Archives de la Parole van orientar la seva labor enregistratora sobretot cap als dialectes, cants i melodies populars com també cap a les interviews de personatges i artistes. Hem de tenir en compte que encara no han arribat els anys daurats del disc comercial; estem a l'època dels «incunables». El que coneixem ara com a Phonotèque Nationale va ser creada per decret el 8 d'abril de 192 i 38

com una institució autònoma allotjada en els locals de l'Institut de la Fonètica, al costat de les col·leccions del Museu de la Paraula i del Gest. Per delegació de la Bibliothèque Nationale va ser encarregada de rebre el dipòsit legal dels fonogrames, per aquest fet, es constituïa com un annex de la Bibliothèque Nationale. Aquesta es mirava amb una mica de recel aquests nous documents que reclamaven el seu lloc en les col·leccions nacionals. Però al 1943, els nous reglaments fan la Bibliothèque Nationale responsable d'aquest fons, és a dir, de rebre, de conservar-los i de fer-ne el tractament catalogràfic necessari a fi de disposar-los a ser consultats. Al 1975, el dipòsit legal es fa obligatori per a vídeos i documents multi-mèdia i al 1977 per a films. El 1976, la Phonothèque Nationale s'integra a la Bibliothèque Nationale i s'anomena Departament de la Phonothèque Nationale et de l'Audiovisuel. Un aspecte molt important de la legislació francesa és que el reglament de Dipòsit Legal afecta també les importacions. Això és essencial ja que les produccions editorials en documents àudio-visuals són molt sovint internacionals. A França, per exemple l'any 1982, el 25 % dels dipòsits legals era de documents sonors d'importació.

A l'Estat espanyol la legislació va determinar el 1938, el lliurament per part del productor de dues còpies de totes les obres musicals i obres enregistrades. Aquestes anaven, una a la Biblioteca Nacional i l'altra al Conservatorio Nacional de Música de Madrid; aquesta segona es va destinar posteriorment a l'anomenada Fonoteca Provincial de Barcelona que formava part de la Biblioteca Pública i Provincial de Barcelona. Vint anys després, en el decret del 23 de desembre de 1957 es van ampliar les funcions del Dipòsit Legal: «correrà a cargo del Servicio del Depósito Legal la adquisición de documentación sonora que luego pasará para su custodia a la sección correspondiente de la Biblioteca Nacional. Los materiales a recojer serán: los discursos de relevantes personalidades (en actos académicos, literarios, científicos, políticos, religiosos, etc.) que merezcan ser conservados, así como los festivales, conciertos, recitales, etc, que revistan suficiente importancia cultural. El acopio de tales materiales se realizará, bien por petición de copias a las entidades oficiales u oficiosas que registren los citados actos, bien por destacar a los lugares requeridos el equipo grabador necesario. Los materiales recogidos en cintas magnetofónicas serán grabados en discos y remitidos a la Biblioteca Nacional con el albarán correspondiente».¹

He citat extensament aquest reglament perquè, com a legislació, és perfecte però no es va dur a la pràctica. La Biblioteca va reglamentar que els responsables de la documentació sonora serien la Sección de Música y Archivo de la Palabra Hablada que van rebre la missió de «conservar, catalogar, clasificar y acrecentar las partituras y libros musicales y las grabaciones de todas clases relativas a música y palabra hablada». Aquest Arxiu de la Paraula és un fons heretat de l'Archivo de la Palabra del Centro de Estudios Históricos que dirigia Menéndez Pidal, amb veus principalment d'escriptors. Ni la Fonoteca de la Sección de Música de la Biblioteca Nacional de Madrid ni la Fonoteca de la Biblio-

¹ Espanya. Dirección General de Archivos y Bibliotecas. *Reglamento del Depósito Legal de obras impresas*, p. 33

teca Pública i Universitària de Barcelona no van ser dotades ni pressupostàriament ni reglamentàriament amb atributs de nacional.

■ 3. CATALUNYA I LA DOCUMENTACIÓ ÀUDIO VISUAL

A Catalunya no ha estat constituïda encara la Fonoteca Nacional des que ha arrancat l'Autonomia de 1978. Les col·leccions sonores del nostre país han sofert moltes vicissituds però és esperançador veure que es treballa ara en aquest camp. La Llei de Biblioteques del mes d'abril de 1981 diu en el seu article núm. 7:

1. «La Biblioteca de Catalunya, com a biblioteca nacional, és el primer centre bibliogràfic de Catalunya i té la missió específica de recollir i conservar tota la producció impresa, sonora i visual, que s'hi ha produït i s'hi produeix, per la qual cosa és la col·lectora del dipòsit legal. També acull i conserva la producció impresa, sonora i visual en català o que fa referència als Països Catalans produïda fora de Catalunya». Tenim la legislació i només ens cal complir-la. En una recent enquesta, els resultats de la qual han estat publicats pel Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya, entre d'altres conclusions, hi ha la següent: «Es manifesta un gran interès pel material àudio-visual i es constata una clara voluntat de tenir-ne més i en millors condicions» però es constata alhora «l'escassa penetració del material àudio-visual» i també s'afirma que «es pot dir que l'administració pública no s'ha fet ressò d'aquest mitjà tot i que les respostes afirmatives pel que fa a les perspectives de creixement semblen indicar un canvi de direcció».²

■ 4. BIBLIOGRAFIA ESSENCIAL

- ALÒS-MONER, ADELA D' I MONTSERRAT LLOBET, *El material àudio-visual a les biblioteques de Catalunya*, Barcelona: Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes, 1988. 53 pp.
- CALAS, MARIE-FRANCE, «Une source privilégiée pour la documentation sonore et audiovisuelle: le dépôt legal» a *Sonorités*, 5 (Aôut, 1982), pp. 9-10
- Catalunya. Generalitat. Servei de Biblioteques i del Patrimoni Bibliogràfic, *Extracte del Reglament del Dipòsit Legal*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Direcció General del Patrimoni Cultural, Servei de Biblioteques i del Patrimoni Bibliogràfic, 1982, 31 pp.

² ALÒS-MONER, ADELA D' I MONTSERRAT LLOBET: *El material àudio-visual a les biblioteques de Catalunya*

- DAY, TIMOTHY, «Sound Archives and the development of the British Institute of Recorded Sound», separata de *Recorded Sound*, 80 (july 1981), 9 fulls.
- Espanya. Dirección General de Archivos y Bibliotecas, *Reglamento del Depósito Legal de obras impresas*, 3ª ed., Madrid: Dirección General de Archivos y Bibliotecas, 1960. 44 pp.
- Espanya. Subdirección General de Ediciones Sonoras y Audiovisuales, *Seminario sobre la edición sonora y las fonotecas*, Madrid: Ministerio de Cultura, Dirección General del Libro y Bibliotecas, Subdirección General de Ediciones sonoras, 1985. 199 pp.
- MIRANDA REGOJO, FÁTIMA, *La Fonoteca*, Madrid: Ministerio de Cultura, 1986. 418 pp.
- NYÉKI-KORÖSY, MARIA, *Les documents sonores: précis de discothéconomie*, München, etc.: Saur, 1987. 379 pp.